

Zmiany struktury funkcjonalno-przestrzennej miast zachodzące wraz z rozwojem państw

- Wprowadzenie
- Przeczytaj
- Film edukacyjny
- Gry edukacyjne
    - Gra edukacyjna 1
    - Gra edukacyjna 2
- Dla nauczyciela

Zmiany struktury funkcjonalno-przestrzennej miast zachodzące wraz z rozwojem państw

Źródło: dostępny w internecie: pxhere.com, domena publiczna.

W krajach słabo rozwiniętych gospodarczo wielu mieszkańców wsi, często bez wykształcenia, migruje do miast w nadziei znalezienia pracy i poprawy warunków życia. Ten lawinowy i niekontrolowany proces urbanizacji pozornej związany jest z powstawaniem dzielnic nędzy na obrzeżach miast. Powszechnie dzielnice te określa się jako *slumsy*, w Brazylii jako *fawele*, a w Republice Południowej Afryki jako *shanty towns*. W tym e-materiale zapoznasz się ze zmianami struktury funkcjonalno-przestrzennej miast zachodzącymi wraz z rozwojem państw.

> **Twoje cele**
>
> - Określisz, jakie funkcje pełnią miasta.
> - Wskażesz cechy miast charakterystyczne dla określonego etapu ich historii.
> - Omówisz obecne zróżnicowanie przestrzenne miast w zależności od rozwoju społeczno-gospodarczego.

Przeczytaj

Funkcje miast

Funkcję miasta określa dominujący rodzaj działalności jego mieszkańców.

Struktura funkcjonalno-przestrzenna miasta przedstawia rozmieszczenie terenów zajętych przez określony rodzaj działalności (funkcję miasta), a także udział tych terenów w całościowej powierzchni miasta.

Jak zauważa Aleksandra Faron, „do podstawowych elementów struktury miasta zaliczyć można obszary różniące się między sobą rodzajem funkcji, czyli przeznaczeniem i użytkowaniem terenu". Wśród elementów składowych miasta wyróżnia się „obszary mieszkalne (osiedla, zespoły osiedli, dzielnice mieszkaniowe), tereny nauki, administracji, produkcji i biznesu, obszary, na których położone są centra usługowe, centra kultury, infrastruktura społeczna, tereny związane z systemem transportowym miasta – sieć ulic, parkingi, dworce, stacje i przystanki transportu zbiorowego, węzły przesiadkowe".

Źródło: A. Faron, *Wybrane czynniki struktury funkcjonalno-przestrzennej miasta, których kształtowanie może wpływać na zachowania transportowe mieszkańców*, „Logistyka" 2014, nr 3, s. 1666–1667.

Modele struktury przestrzennej miasta są przedstawieniem procesów rozwoju i ich wpływu na kształtowanie się struktur przestrzennych. Możemy wyróżnić następujące modele:

- model koncentryczny miasta – ukazujący miasto jako sekwencję koncentrycznych stref, które otaczają obszar śródmiejski (zwany centralnym obszarem działalności gospodarczej); został opracowany w Chicago w 1925 roku przez Charles'a Burgess'a; obszar centralny jest ośrodkiem, wokół którego gromadzi się ludność (np. może być nim zakład przemysłowy, port, rynek); w miarę rozwoju miasta powstaje druga strefa, która obejmuje obszary mieszkalne; w ostatecznej fazie rozwoju miasto posiada pięć stref: centralny obszar działalności gospodarczej, strefę przejściową składającą się z zakładów przemysłowych oraz budynków mieszkalnych o niższym standardzie, strefę mieszkaniową ludności pracującej w centrum, obszar mieszkalny klasy średniej z wysokim standardem zabudowy, obszar mieszkaniowy klas wyższych w znacznej odległości od centrum;

- model klinowy – będący modyfikacją modelu koncentrycznego; opracowany przez Homera Hoyta w 1939 roku; w modelu tym zakłady przemysłowe są lokalizowane w miejscach, które zapewniają im dogodny transport kołowy lub kolejowy; ciągi komunikacyjne są w tym przypadku głównym czynnikiem miastotwórczym; teren najintensywniej użytkowany znajduje się w pobliżu centrum; teren otaczający centrum

zajmują mieszkania o wysokim standardzie, a nie jak w poprzednim modelu dzielnice klasy robotniczej;

- gwieździsty model korytarzowy – jest odmianą modelu sektorowego; zakłada on rozwój miasta wzdłuż linii transportowych, które zapewniają miastu rozwój usług, handlu oraz dogodny rozwój przemysłu; równolegle do tych korytarzy powstają strefy zamieszkania osób uboższych; ludzie o wyższym poziomie dochodów zamieszkują nieco odleglejszą strefę, która zapewnia lepszy komfort życia (jest oddalona od centrum i transportu);

- model wieloogniskowy – model ten opiera się na założeniu, że miasto może tworzyć kilka niezależnych ośrodków (nie musi koncentrować się wokół jednego centrum); model opracowali Chauncy Harris i Edward Ullmann; model opiera się na czterech twierdzeniach: 1. pewne funkcje miasta wymagają specjalnych urządzeń, które nie mogą znajdować się w centrum miasta; 2. niektóre działalności nie są w stanie pokryć wysokich kosztów działania i tworzą niezależne ośrodki; 3. niektóre elementy zagospodarowania znajdują się w sprzeczności, np. bogate dzielnice mieszkaniowe i przemysł; 4. funkcje takiego samego rodzaju mają nierzadko tendencje do rozwijania się na tym samym obszarze dzięki korzyściom zewnętrznym.

Struktura funkcjonalno-przestrzenna miast

Miasta w państwach słabo rozwiniętych

- dominuje zabudowa mieszkalna niższej klasy społecznej,
- niski standard życia ludzi,
- słabo rozwinięta infrastruktura drogowa,
- słabo rozwinięty transport lub całkowity jego brak,
- brak dużych inwestycji (np. w centra handlowe, gdyż byłoby to zupełnie nieopłacalne),
- duża liczba osób zajmująca się rolnictwem,
- mała liczba lokali usługowych,
- mało miejsc związanych z rekreacją, wypoczynkiem, kulturą,
- niski wskaźnik urbanizacji.

Miasta w państwach średnio rozwiniętych

- coraz większa liczba osób zatrudnionych w usługach, coraz mniej osób trudniących się rolnictwem,
- dobrze rozwinięta infrastruktura techniczna, słabiej usługowa (ale ciągle rozwijająca się),
- przewaga zakładów tradycyjnego przemysłu przetwórczego nad przemysłem zaawansowanych technologii,
- rosnący standard życia ludzi,

- restrukturyzacja przemysłu,
- wysoki wskaźnik urbanizacji (napływ ludności wiejskiej do miast),
- zwiększająca się liczba tzw. „dzielnic nędzy".

Miasta w państwach wysoko rozwiniętych

- duża liczba lokali usługowych,
- wysoki standard życia ludzi,
- bardzo niewielka liczba osób zajmujących się rolnictwem,
- dominuje zabudowa mieszkalna ludzi zamożnych,
- całkowity brak lub nieliczna zabudowa mieszkalna niższej klasy społecznej,
- dobry stan infrastruktury drogowej,
- bardzo dobrze rozwinięta sieć transportu,
- duża liczba inwestycji (nowoczesne apartamentowce, galerie handlowe, obiekty związane z kulturą),
- dominacja przemysłu wysokich technologii,
- duży napływ imigrantów, który może się wiązać z problemami komunikacyjnymi.

Każde miasto pełni kilka funkcji, choć niektóre z nich można określić jako wiodące:

- **administracyjna** – związana z obecnością siedzib władz lokalnych, a także różnego rodzaju urzędów. Przykłady miast: Warszawa, Bruksela, Londyn, Waszyngton, Canberra, Brasília;
- **przemysłowa** – związana z występowaniem ośrodków przemysłowych. Przykłady miast: Łódź, Dortmund, Liverpool, Johannesburg;
- **naukowa** – związana z występowaniem ważnych placówek oświaty, szkół wyższych. Przykłady miast: Toruń, Oxford, Cambridge, Berkeley;
- **handlowa** – związana z występowaniem ośrodków handlowych oraz organizacją imprez związanych z handlem, np. jarmarków, targów. Przykłady miast: Poznań, Frankfurt, Nowy Jork, Paryż;
- **transportowa** – związana z występowaniem węzłów kouminikacyjnych, np. kolejowych, lotniczych, portów morskich. Przykłady miast: Koluszki (węzeł kolejowy), Rotterdam, Singapur (porty morskie), Chicago (węzeł lotniczy);
- **uzdrowiskowa** – związana z występowaniem walorów uzdrowiskowych (zarówno przyrodniczych, jak i odpowiedniej infrastruktury, np. sanatoria). Przykłady miast: Rabka-Zdrój, Vichy, Baden-Baden, Karlowe Wary;
- **turystyczna** – związana z występowaniem walorów turystycznych, jak i odpowiedniej bazy turystycznej (miejsca noclegowe, wypożyczalnie, restauracje). Przykłady miast: Zakopane, Nicea, Rzym, Aspen, Giza;
- **kulturalna** – związana z występowaniem walorów kulturowych, np. znanych zabytków, teatrów, oper. Przykłady miast: Paryż, Wenecja, Berlin, Cannes, Mediolan;

- **religijna** – związana z występowaniem miejsc kultu religijnego. Przykłady miast: Częstochowa, Fatima, Asyż, Watykan, Mekka, Jerozolima;
- **polityczna** – związana z występowaniem siedzib organizacji międzynarodowych. Przykłady miast: Haga, Strasburg, Bruksela;
- **wypoczynkowa** – związana z występowaniem miejsc wypoczynkowych, odpowiednich walorów przyrody. Przykłady miast: Ciechocinek, Władysławowo, Zakopane, Łeba;
- **militarna** – związana z występowaniem miejsc strategicznych np. dla obronności kraju. Przykłady miast: Kaliningrad, Władywostok.

Zmiana liczby ludności jako przyczyna zmiany struktury funkcjonalno-przestrzennej miast

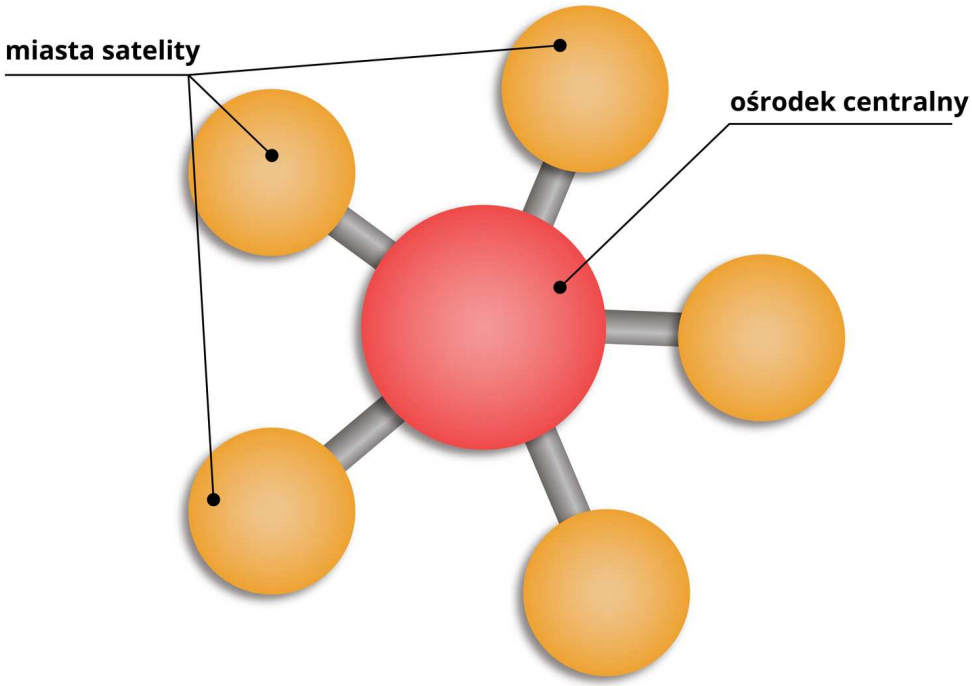
- Najszybciej rozwijającymi się miastami pod względem liczby ludności są miasta Ameryki Południowej oraz Azji Wschodniej,
- największy przyrost ludności miejskiej następuje w krajach słabo rozwiniętych gospodarczo,
- w miastach Ameryki Północnej i Europy następuje spadek liczby ludności miejskiej wskutek powszechnej dezurbanizacji i kontrurbanizacji oraz niskiego przyrostu naturalnego.

Postępujące procesy urbanizacyjne prowadzą do rozwoju miast i stref podmiejskich. Wzrost powiązań społeczno-ekonomicznych pomiędzy miastami prowadzi do powstania typów zespołów miejskich.

Typy zespołów miejskich

Aglomeracja monocentryczna

Jest to zespół miast powiązanych funkcjonalnie i komunikacyjnie, wśród których jedno jest dominujące pod względem pełnionych funkcji. Z reguły miasto centralne (rdzeń) skupia największą liczbę ludności, a wokół niego rozmieszczone są mniejsze miasta satelitarne. Wśród miast satelitarnych wyróżnia się „miasta sypialnie", których mieszkańcy pracują w ośrodku centralnym. Aglomeracje monocentryczne związane są najczęściej z miastami stołecznymi, przykładem może być aglomeracja Warszawy, Paryża, Londynu, Moskwy, Meksyku czy – na szczeblu krajowym – aglomeracja Łodzi, Krakowa, Wrocławia.

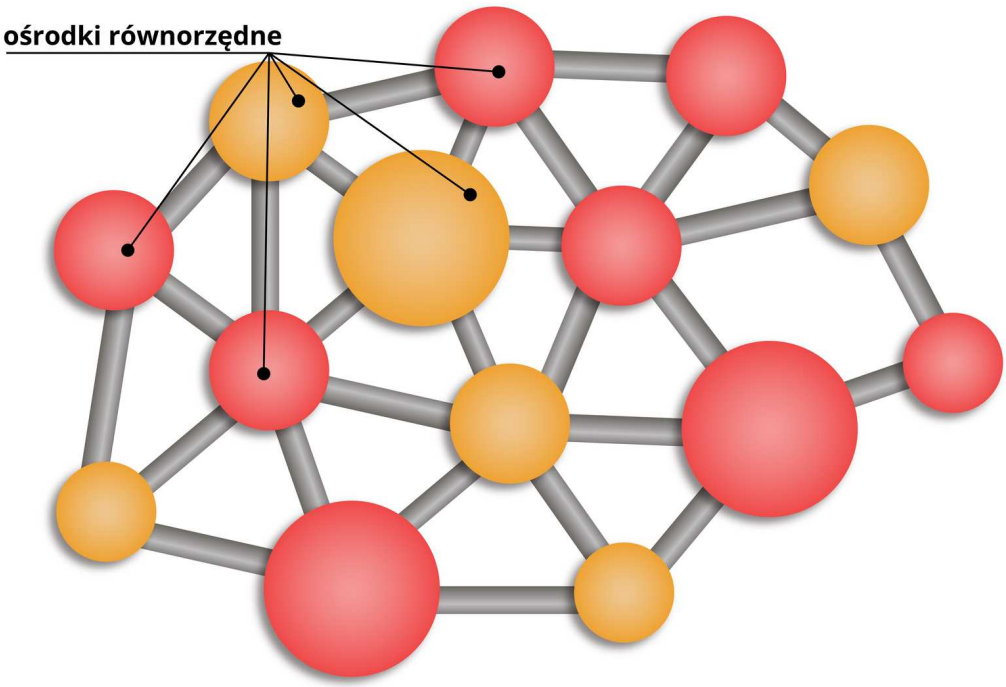

Aglomeracja monocentryczna

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Aglomeracja policentryczna (konurbacja)

Jest to zespół miast powiązanych funkcjonalnie i komunikacyjnie, wśród których żadne nie odgrywa wyraźnie dominującej roli. Kilka lub kilkanaście miast pełni równorzędne funkcje i wszystkie wzajemnie się uzupełniają. Konurbacje kształtują się przede wszystkim w okręgach przemysłowych, przykładem może być konurbacja Zagłębia Ruhry (Gelsenkirchen, Dortmund, Bochum, Hagen, Essen, Mülheim, Duisburg, Düsseldorf), konurbacja górnośląska (Katowice, Chorzów, Dąbrowa Górnicza, Bytom, Zabrze) czy konurbacje w obrębie Zagłębia Uralskiego i Zagłębia Donieckiego.

Aglomeracja policentryczna
Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Megalopolis

Megalopolis to zespół osadniczy zajmujący ogromne przestrzenie, powstały w efekcie łączenia się aglomeracji wraz z ich strefami podmiejskimi. Najbardziej klasycznym przykładem megalopolis jest BosNyWash (akronim pochodzący od nazw miast: Boston, New York, Washington) – położone na północno-wschodnim wybrzeżu USA od Bostonu do Waszyngtonu wraz z takimi miastami jak: Hartford, Filadelfia czy Baltimore. Zamieszkuje je ok. 45 mln osób. Do megalopolis można zaliczyć również inne obszary. Mają one jednak mniejszą spójność. Są to:

- CHICATOR (akronim pochodzący od nazw miast: Chicago, Toronto) – megalopolis wokół Wielkich Jezior w USA i Kanadzie (Milwaukee, Chicago, Detroit, Toledo, Cleveland, Buffalo, Toronto),
- SanSan – megalopolis na zachodnim wybrzeżu USA obejmujące aglomerację San Francisco z Berkeley, Oakland, San Jose, Palo Alto, Santa Cruz oraz Sacramento, a także aglomerację Los Angeles na południu Kalifornii z Santa Barbara, Ventura, Long Beach, San Bernardino, San Diego,
- Nippon Megalopolis – megalopolis w Japonii, w południowej części Honsiu, obejmujące zespoły metropolitalne: Tokio – Jokohama – Kawasaki, Osaka – Kioto – Kōbe – Sakai oraz Nagoja – Gifu,
- w Europie megalopolis kształtuje się w krajach Beneluksu; obejmuje Amsterdam, Hagę, Rotterdam i Brukselę.

Największe miasta świata skoncentrowane są przede wszystkim w Azji i Amerykach, głównie na wybrzeżach. W Europie największe miasta położone są w zachodniej części kontynentu. Najmniej wielkich miast jest w Australii. Biorąc pod uwagę strefy klimatyczne, największa koncentracja wielkich miast występuje w strefie międzyzwrotnikowej. Miasta z dużą liczbą mieszkańców (według ONZ – powyżej 8 mln) określa się jako megamiasta. Są one najczęściej ośrodkami władzy politycznej, centrami finansowymi, informacyjnymi i ważnymi węzłami transportu. Należy podkreślić, że dokładne określenie liczby ludności miast i zespołów miejskich jest trudne, zwłaszcza w dynamicznie rozwijających się, słabo rozwiniętych gospodarczo krajach.

Słownik

> **infrastruktura drogowa**
>
> wszelkie elementy sieci transportowej, które użytkowane są przez środki transportu zarówno w czasie ich ruchu, jak i spoczynku; dzięki niej możliwy jest rozwój terenów zurbanizowanych, poruszanie się po miastach oraz między nimi

infrastruktura techniczna

urządzenia, sieci przesyłowe i związane z nimi obiekty świadczące niezbędne usługi dla danej jednostki przestrzenno-gospodarczej (osiedla, dzielnicy, miasta, zakładu przemysłowego) w zakresie energetyki, dostarczania ciepła, wody, usuwania ścieków i odpadów, transportu, teletechniki

metropolia

obszar jednej lub kilku aglomeracji, na którym skupiają się ważne instytucje gospodarcze, społeczne, polityczne, kulturalne

przemysł zaawansowanych technologii

gałąź przemysłu wykorzystująca najnowsze osiągnięcia naukowe, techniczne i technologiczne, zarówno w procesie produkcyjnym, jak i w samym produkcie

restrukturyzacja

gwałtowne zmiany w aktywach, pasywach lub organizacji przedsiębiorstwa; celem restrukturyzacji jest stworzenie przesłanek do wzrostu wartości przedsiębiorstwa

struktura funkcjonalno-przestrzenna miasta

pojęcie opisujące rozmieszczenie terenów zajętych przez określony rodzaj działalności (funkcję miasta) oraz udział tych terenów w ogólnej powierzchni miast

Film edukacyjny

Polecenie 1

Wypisz przyczyny zmian struktury funkcjonalno-przestrzennej miast w państwach słabo rozwiniętych.

Polecenie 2

Opisz, jakie zmiany struktury miast zachodziły na przestrzeni dziejów w państwach wysoko rozwiniętych.

Film dostępny pod adresem https://zpe.gov.pl/a/DcFCLfQJO

Zmiany struktury funkcjonalno-przestrzennej miast zachodzące wraz z rozwojem państw

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o.

Film opisuje zmiany struktury funkcjonalno-przestrzennej miast zachodzące wraz z rozwojem państw.

Gra edukacyjna 1

Polecenie 1

Rozwiąż test. Dla każdego z przedstawionych na zdjęciach miast wskaż odpowiedni poziom rozwoju społeczno-gospodarczego oraz formę dzielnicy.

Test

Gra edukacyjna

Poziom trudności:	Limit czasu:	Twój ostatni wynik:
łatwy	7 min	-

Uruchom

Gra edukacyjna 2

Polecenie 1

Rozwiąż test. Wpisz nazwę każdego z przedstawionych na zdjęciach miast.

Test

Gra edukacyjna

Liczba pytań:
7

Limit czasu:
5 min

Twój ostatni wynik:
-

Uruchom

Dla nauczyciela

SCENARIUSZ LEKCJI

Imię i nazwisko autorki: Magdalena Filewicz

Przedmiot: geografia

Temat zajęć: Zmiany struktury funkcjonalno-przestrzennej miast zachodzące wraz z rozwojem państw

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum/technikum, zakres rozszerzony, klasa II

Podstawa programowa:

VIII. Zróżnicowanie struktur społecznych i procesów urbanizacyjnych: struktury językowe i wykształcenia, kulturowe postrzeganie przestrzeni, zwartość socjoetniczna, fazy urbanizacji, procesy metropolizacji, typy fizjonomiczne i funkcje miast, formy zespołów miejskich.

Uczeń:

6) identyfikuje funkcje, typy fizjonomiczne miast i formy zespołów miejskich na świecie, wiąże typy fizjonomiczne miast z kręgami cywilizacyjnymi oraz poziomem rozwoju gospodarczego państw.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji,
- kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii,
- kompetencje cyfrowe,
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele operacyjne

Uczeń:

- określa i omawia funkcje, jakie pełnią miasta,
- wskazuje cechy miast charakterystyczne na określonym etapie ich historii,
- omawia zróżnicowanie przestrzenne miast o różnym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego.

Strategie nauczania: asocjacyjna

Metody nauczania: blended learning, IBSE

Formy pracy: praca indywidualna, praca w parach, praca w grupach

Środki dydaktyczne: e-materiał, komputer, projektor multimedialny, zeszyt

Materiały pomocnicze

Szymańska D., Biegańska J., *Fenomen urbanizacji i procesy z nim związane*, [w:] *Studia Miejskie. Procesy urbanizacji i ich uwarunkowania na początku XXI wieku*, red. J. Słodczyk, M. Śmigielska, Uniwersytet Opolski, Opole 2011, s. 13–38.

PRZEBIEG LEKCJI

Faza wprowadzająca

- Wprowadzenie do tematu zajęć. Przypomnienie podstawowych pojęć związanych z rozwojem i funkcjami miast.
- Nauczyciel przedstawia temat i cele lekcji.

Faza realizacyjna

- Uczniowie indywidualnie zapoznają się z filmem edukacyjnym i wykonują notatki w zeszycie. Nauczyciel sprawdza zrozumienie treści.
- W małych zespołach (lub parach) w zależności od wielkości klasy uczniowie zastanawiają się nad współczesnymi miastami, różnicami w ich przestrzeni. Starają się podać przykłady miast pełniących określone funkcje (np. tych w których byli, albo o których była mowa na filmie).
- Nauczyciel pyta uczniów o cechy charakterystyczne miast w krajach wysoko rozwiniętych. Cechy te zapisuje na tablicy. Podobnie pyta o miasta w krajach słabo rozwiniętych. Uczniowie omawiają zróżnicowanie przestrzenne miast o różnym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego, podają przykłady i porównują miasta w krajach wysoko i słabo rozwiniętych. Nauczyciel zwraca uwagę na pojęcia takie jak *dzielnice nędzy* i *megalopolis*.
- Następnie w dyskusji uczniowie zastanawiają się, jak historia miasta wpływa na jego obecną fizjonomię i strukturę przestrzenną. W tym celu uczniowie wykorzystują informacje przedstawione w filmie edukacyjnym.
- Uczniowie prezentują swoje spostrzeżenia.
- Uczniowie indywidualnie biorą udział w grze edukacyjnej.
- Po zakończeniu gry nauczyciel podsumowuje przedstawione w niej informacje. Uczniowie dzielą się swoimi spostrzeżeniami.

Faza podsumowująca

- Przypomnienie celów lekcji.

- Podsumowanie wiedzy zaprezentowanej na lekcji.
- Utrwalenie najważniejszych treści, szczególnie tych, które sprawiały uczniom najwięcej problemów podczas zajęć.
- Ocena pracy uczniów podczas lekcji.

Praca domowa

- Utrwalenie wiadomości przedstawionych na lekcji.
- Przygotowanie pracy pisemnej na temat cech struktury funkcjonalno-przestrzennej miast w krajach transformacji systemowej.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania danego multimedium

Film edukacyjny może służyć samokształceniu ucznia, może zostać wykorzystany podczas innych zajęć dotyczących funkcji i typów fizjonomicznych miast i form zespołów miejskich na świecie. Może zostać wykorzystany także podczas zajęć poświęconych zróżnicowanym zagadnieniom związanym z urbanizacją (zakres podstawowy: VIII. 6). Gry edukacyjne zawarte w e-materiale mogą być pomocą w samokształceniu ucznia lub podczas lekcji powtórzeniowej dotyczącej funkcji i typów fizjonomicznych miast i form zespołów miejskich na świecie (zakres rozszerzony: VIII. 6).